

Instabiliteten i den feministiska teoribildningens analytiska kategorier

*Den mytiska, universella
"människan/mannen" är den patriarkala vetenskapens paradigmatiske subjekt och objekt. Men att byta ut "mannen" mot en lika generaliserad "kvinna" skapar nya problem. I stället för att konstruera nya absoluta analytiska kategorier och söka efter generella utsagor om världen bör vi begränsa våra kunskapsanspråk och acceptera en teoretisk instabilitet, menar Sandra Harding.*

Den feministiska kunskapsteorin började med att utvidga och omtolka de grundläggande begreppen i olika kunskapsteoretiska system, så att kvinnors aktiviteter och sociala relationer skulle kunna bli synliggjorda inom den intellektuella analysens traditionella ramar.¹ Om kvinnors personlighet och aktiviteter är lika sociala som mäns borde våra kunskapsteoretiska system visa upp kvinnors liv lika tydligt och detaljerat som vi förutsätter att den traditionella analysen visar upp mäns. Vi trodde att vi skulle kunna göra kategorierna och begreppen i de traditionella systemen objektiva, eller arkimediska, i de fall de inte redan var det.

Vi har så småningom alla insett att man varken kan lägga kvinnors aktiviteter eller könsbetingade relationer (både mellan könen och inom samma kön) till dessa teoretiska kunskapssystem utan att förvränga både diskursen och det avhandlade ämnet. Detta är inte något enkelt problem, eftersom den liberala politiska ideologin (och dess empiristiska kunskapsteorier), marxismen, den kritiska teorin, psykoanalysen, funktionalismen, strukturalismen, dekonstruktivismen, hermeneutiken och de

övriga filosofiska ramverk vi har undersökt, är tillämpliga på kvinnor och relationer mellan könen samtidigt som de inte är det.

Å ena sidan har vi kunnat använda aspekter eller komponenter i vart och ett av dessa system för att belysa våra frågeställningar. Vi har tänjt ut de områden dessa teorier har haft för avsikt att täcka in, omtolkat centrala slutsatser eller lånat kategorier och begrepp från dem för att synliggöra kvinnors liv och den feministiska synen på förhållandet mellan könen. Det är att uttrycka det milt att säga att dessa teorier efter våra ansträngningar ofta har litet gemensamt med vad deras ickefeministiska upphovsmän eller utövare åsyftade. (Tänk bara på hur kreativt kvinnor har använt sig av marxistiska och psykoanalytiska begrepp och kategorier och hur subversiva dessa reviderade teorier är mot grundläggande tendenser i marxismen och freudianismen). Å andra sidan har kvinnors erfarenhet aldrig legat till grund för någon av de teorier vi lånar från. Det är inte kvinnors erfarenheter som gett upphov till de problem som dessa teorier försöker lösa och kvinnors erfarenheter har inte heller använts som utgångspunkt för att pröva deras

hållbarhet. När man inleder en undersökning utifrån kvinnors erfarenheter istället för mäns stöter man snabbt på fenomen som känslöarbete och de positiva aspekterna av "relationsinriktade" personlighetsstrukturer, vilka har osynliggjorts av begreppen och kategorierna i dessa teoretiska system. Erkännandet av sådana faktorer underminerar den centrala kunskaps-teoretiska uppbyggnaden i dessa system och får oss att undra om vi kanske ytterligare förvränger mäns och kvinnors liv genom våra utvidgningar och omtolkningar. Dessutom leder själva det faktum att vi lånar från dessa teorier ofta till en olycklig splittring av vår energi, då följderna blir att vi hamnar i ändlösa dispyter med ickefeministiska anhängare av dessa teorier, och upptäcker att vi inte talar med andra kvinnor utan med patriarker.

När vi dessutom en gång för alla har upptäckt den destruktivt mytiska karaktären hos den universella "människan" – läs mannen – som var subjekt och paradigmatiskt objekt i de ickefeministiska tankesystemen, börjar vi också betvivla värdet av en analys som har en universell och essentiell kvinna som sitt subjekt eller objekt – som tänkare eller som föremål för tanken. Vi har börjat förstå att den västerländska, borgerliga, heterosexuella, vita kvinnans erfarenhet – vad vi sedan än har funnit vara användbart ur detta perspektiv – är en lika problematisk utgångspunkt när vi ska undersöka andra kvinnors sociala erfarenheter som föreställningen om den universella mannen. De patriarkala teorier som vi försöker utvidga och omtolka skapades inte för att förklara mäns erfarenheter i allmänhet, utan bara för att förklara de västerländska, borgerliga, vita och heterosexuella människans erfarenheter. De feministiska teoretikerna kan också i första hand hänföras till dessa kategorier – inte på grund av någon konspiration, utan på grund av det historiska faktum att det är människor i dessa grupper som har haft tid och resurser att teoretisera och som – när det gäller kvinnor – överhuvudtaget har kunnat göra sig hörda. Genom att försöka utveckla teorier som ger den enda, sanna (feministiska) be-

rättelsen om den mänskliga erfarenheten riskerar feminismen att i teori och allmän inriktning upprepa de patriarkala tankesystemens tendens att uniformera tanken genom att utgå ifrån att vissa kvinnors problem skulle vara mänsklighetens problem och att de lösningar som gäller för dem skulle vara de enda försvarbara. Feminismen har gjort en viktig insats genom att visa att det inte existerar, och aldrig har existerat, någon allmängiltig människa – bara män och kvinnor med olika sociala kön. Så snart föreställningen om den universella mannen löses upp försvinner också hans dolda följeslagare, den universella kvinnan. Istället står vi inför myriader av kvinnor som lever i komplicerade historiska sammanhang av klass- ras- och kulturell tillhörighet.

Hur skapa en feministisk teori?

Det jag tänker diskutera här är utmaningar för själva teoribyggandet i detta ögonblick i historien, speciellt vad beträffar de feministiska teorierna. Det intressanta är hur vi ska kunna använda oss aktivt av våra teorier för att förändra oss själva och våra sociala relationer, medan vi och våra teorier – i egenskap av omtolkning och nya visioner – själva är under omvandling. Tänk till exempel på hur vi koncentrerar oss på någon sexistisk, eller tidigare feministisk, teori och visar på dess brister, ofta begåvat och slagfärdigt. När vi gör det utgår vi från antaganden i något annat teoretiskt system, som har accepterats eller skapats av feminismen. Dessa antaganden bottenar alltid i tron på att vi i princip kan konstruera eller resonera oss fram till ett perspektiv som låter oss se naturen och det sociala livet sådant det verkligen är. Vi hävdar ju faktiskt att sexistiska (eller tidigare feministiska) teorier är felaktiga, bristfälliga eller förvrängande – inte att de skulle kunna jämföras med våra analyser i vetenskaplig bemärkelse.

Nu påstår vi emellertid ibland att den teoretiska analysen i sig själv är misstänkt patriarkalisk, eftersom den förutsätter en

Rosalba Carreira, Självporträtt. Med porträtt med system, 1715, Castell, Galleria degli Uffizi, Florens

åtskillnad mellan den som äger kunskapen och det som kunskapen gäller, mellan subjektet och objektet, liksom möjligheten av en kraftfull, överskridande, arkimedisk utgångspunkt som gör att naturen och det sociala livet antar sitt rätta sammanhang. Vi är rädda för att efterapa det vi uppfattar som en patriarkal koppling mellan kunskap och makt – vilket skulle vara till skada för de kvinnor, vars erfarenheter ännu inte till fullo har uttryckts inom den feministiska teorin.² Vår förmåga att upptäcka manscentrerade utgångspunkter i traditionella teoretiska system har utvidgats från själva kunskapsinnehållet till att omfatta de traditionella formerna och målen för kunskapsökandet. Den ”röst” som framträder i den här attityden kan emellertid ses som superarkimedisk – den talar från ett ”högre” plan med påföljd att Arkimedes lärjungar i den moderna intellektuella debatten bara framstår som en del av den obönhörligt föränderliga och bara delvis förstådda strömfåran av mänsklighetens historia. (Och detta är sant också när rösten markerar sitt eget historiska kännemärke, sin kvinnlighet.)

När detta slag av postmodernism – ett slags absolut relativism – är oreflekterad ställer den sig definitivt utanför de politiska och intellektuella behov som styr vårt vardagstänkande och våra sociala vanor. Vår reaktion blir att undra hur det är möjligt för oss att inte vilja tala om för ”dem som bestämmer” *hur det verkligen förhåller sig* lika väl som att säga det till oss själva i syfte att uttrycka motstånd mot de tystnader och lögner som utmärker de patriarkala tankesystemen och vårt eget delvis hjärntvättade medvetande. Å andra sidan finns det goda skäl till att instämma i en feministisk postmodernistisk misstanke om ett samband mellan accepterade definitioner av ”verkligheten” och officiellt sanktionerad makt.

Hur ska vi då kunna konstruera en tillfredsställande feministisk teori, eller till och med *teorier* – vare sig de är postmodernistiska eller inte? Var ska vi kunna hitta teoretiska utgångspunkter och bestämningar som är fria från de patriarkala bristerna? Vilka teoretiska kategorier kan ställas upp

för de frånvarande, de osynliga, de nedtystade, utan att bara bli omvända spegelbilder av de förvrängande och förvirrande begrepp och förutsättningar vi finner i de ledande tankesystemen? Å ena sidan kan vi i liberal anda bruka förnuftet och viljan, krafter som också formats i den ständiga politiska kampen, för att ge det vi ser i det moderna samhällslivet och i historien en tydlig och sammanhängande begreppslik form. Vi kan låna från en manscentrerad teori här och från en annan där, fylla i tomrummen på ett fantasifullt och ofta klargörande sätt och revidera det teoretiska ramverket varje vecka, allteftersom vi upptäcker nya manscentrerade aspekter i de begrepp och kategorier vi använder oss av. Då kan vi oroa oss för bristen på stabilitet i de teoretiska grundbegreppen och frånvaron av ett bestående ramverk för den fortsatta teoribildningen. (Det bör ju trots allt vara så att våra analyser och förklaringar skall leda fram till en ”normalvetenskaplig” diskurs om vi ska skapa en begriplig vägledning för förståelse och handling.) Å andra sidan kan vi lära oss att acceptera instabiliteten i de teoretiska begreppen, att i själva instabiliteten finna den önskade teoretiska återspeglings av vissa aspekter i den politiska verklighet där vi lever och tänker, och använda den som en tillgång för vårt tänkande och våra handlingar. Ingen ”normalvetenskap” för oss!³ Jag har följande skäl för att rekommendera att vi väljer den andra möjligheten med dess otrygghet.

Det samhällsliv, som är föremål för våra undersökningar och inom vilket våra teoretiska grundbegrepp formas och utprövas, befinner sig i våldsam omvälvning.⁴ Dessa förändringar kan inte saktas ned genom förnuftsmässig analys, viljestyrka, omvärdering av det materiella – eller ens genom politisk kamp – på något sätt som skulle vara våra feministiska teorier till någon glädje. Det skulle vara en illusion för feminismen att komma fram till en grundläggande teori, ett ”normalvetenskapligt” paradigm, med begreppsmässiga och metodologiska förutsättningar som vi utgår ifrån att alla feminister accepterar. Feminis-

tiska analytiska grundbegrepp *bör* vara instabila, eftersom konsekventa och följdriktiga teorier i en instabil och ologisk värld är ett hinder för både vår förståelse och vårt sociala agerande.

Vi behöver lära oss att se vår teoribyggnad som belysande "improvisationer" över rytterna i de patriarkala teorierna (marxism, psykoanalys, hermeneutik, dekonstruktivism, för att nämna några), hellre än att försöka skriva om deras grundtema så att det *exakt uttrycker det vi tror ni vill säga i ett givet ögonblick*. Problemet är nämligen att vi inte *vet* och inte *bör* veta exakt vad vi vill säga om en rad av de begreppsliga val vi ställs inför – annat än att valen i sig själva ställer feminister i situationer, där de förlorar hur de än gör.

Inom det område där jag har arbetat – feministisk kritik av vetenskapen och kunskapsteorin – leder detta till en situation där det är spännande att leva och tänka i varje ögonblick, men där man samtidigt får svårigheter att teoretiskt formulera en slutgiltig överblick. Det innebär bl a att de motsättningar som uppstår bland oss som kritiserar den rådande vetenskapen och kunskapsteorin är olösliga inom de ramar som jag har presenterat ovan. Vi måste lära oss att inte se de här dispyterna som ett försök att definiera problem som ska lösas utan istället som en möjlighet att finna viktigare problemställningar än dem vi började med. En uppluckring av ett tankesystem har ofta fört förståelsen framåt mer effektivt än nya fastlägganden har gjort och den feministiska kritiken av vetenskapen pekar fram mot ett särdeles fruktbart fält där de västerländska teoretiska grundbegreppen bör smulas sönder.

Även om denna kritik började med att ta upp det som verkade vara politiskt brännbara, men teoretiskt oskyldiga, frågor om diskriminering av kvinnor inom vetenskapssamhället, missbruk av teknologin och manscentrerade inriktningar inom samhällsvetenskapen och biologin har den snabbt utökats till en forskning som ifrågasätter de mest grundläggande begreppen i det moderna västerländska tänkandet. Den blir därigenom underförstått en utmaning

mot de teoretiska konstruktioner inom vilka de ursprungliga frågorna ställdes och kanske kan besvaras.

Feministiska teorier är helhetsinriktade. Eftersom kvinnor och relationer mellan könen existerar överallt kan ämnet för feministiska teorier inte rymmas inom ett enda ämnesinriktat ramverk, eller en uppsättning av dem. "Den vetenskapliga världsbilden" har också utgett sig för att vara en allomfattande teori – i bemärkelsen att allt som är värt att begripas kan förklaras eller tolkas utifrån den moderna vetenskapens utgångspunkter. Det finns naturligtvis en annan värld, som består av känslor, politiska värderingar, ett individuellt och kollektivt undermedvetet, sociala och historiska enskildheter vilka beskrivs i romankonst, dramatik, poesi, musik och bildkonst, och den vardagsvärld där vi alla under det mesta av vår vakna och sovande tid lever under hot om ökande styrning av den vetenskapliga rationaliteten.⁵ Ett av de feministiska teoretikernas syften är att avslöja sambandet mellan dessa två världar – visa hur båda skapar och formar den andra. När vi undersöker den feministiska kritiken av vetenskapen måste vi alltså ta hänsyn till allt det som vetenskapen inte beaktar, vilka skäl det finns för dessa uteslutningar, hur de formar vetenskapen just genom sin frånvaro – både när denna erkänns och inte.

Istället för att hålla fast vid tanken på att en sammanhållen teori är ett önskvärt mål i sig, och den enda pålitliga vägledningen för agerande, kan vi utgå från de parametrar av dissonans som finns inom, och mellan, de grundförutsättningar vi finner i de patriarkala tankesystemen. Denna attityd till teoribildning innefattar det som somliga anser vara en speciellt kvinnlig tonvikt på kontextuellt tänkande och beslutsfattande och på de processer som är nödvändiga för att nå förståelse om en värld vi inte själva har skapat, det vill säga en värld som inte uppmuntrar oss till att fantisera om hur vi skulle kunna inordna verkligheten i de mönster vi önskar.⁶ Den här attityden söker också vägar, sätt för värdefull "alienerad medvetenhet", "kluven medvetenhet", "oppositionell medvetenhet," att fungera

på en hög teoribildande nivå – lika väl som på en nivå av misstro och uppror. Vi måste vara förmögna att värdesätta en viss intellektuell, politisk och psykologisk osäkerhet och se vissa varianter av konkreta lösningar på våra problemställningar som olämpliga och till och med självdestruktiva.

”Dålig vetenskap” eller ”vanlig vetenskap”

Är sexistiska utgångspunkter i den etablerade vetenskapliga forskningen resultatet av ”dålig vetenskap”, eller helt enkelt ett inslag i all ”vanlig vetenskap”? Det första alternativet ger hopp om en förbättring av det slags vetenskap vi har, medan det andra verkar förneka en sådan möjlighet.

Det som står klart är att den feministiska kritiken av natur- och samhällsvetenskaperna har definierat och beskrivit dåligt utövad vetenskap – det vill säga, vetenskap som har förträngts genom manliga förutsättningar för problemställningar, teoribildning, begrepp, undersökningsmetoder, observationer och tolkningar av undersökningsresultat.⁷ Kritikerna hävdar att det föreligger klara faktabevis för detta, fast den manscentrerade vetenskapen är oförmögen att upptäcka dem. Genom att identifiera de maskulina fördomarna och sedan eliminera dem med hjälp av ett strängare fasthållande vid rent vetenskapliga metoder skulle vi kunna få en objektiv bild av naturen och samhällslivet som var fri från könstänkande (och i den bemärkelsen fri från värderingar). Den feministiska forskningen syftar inte till att en könslojalitet ska ersätta en annan – att ett subjektivt tänkande ska ta över ett annat – utan till ett överskridande av könstillhörigheten och därmed till en ökad objektivitet.

För detta resonemang använder vi oss av empiristisk kunskapsteori, eftersom dess slutmål är detsamma som vårt: objektiva, värderingsfria forskningsresultat. Denna feministiska empirism hävdar att sexism och manscentrering är sociala fördomar. Alla befrielseörelser i ett samhälle ”gör det möjligt för människor att se tillvaron i ett större perspektiv, eftersom de river bort det täckelse och de skygglappar som fördunklar

Adélaïde Labille – Guiard, Självporträtt med två elever, 1785, olja på duk, Metropolitan Museum of Art, New York

kunskapen och observationerna.”⁸ I den meningen ger kvinnorörelsen en möjlighet till en sådant vidgat perspektiv – precis som den borgerliga revolutionen under fjorton- till sextonhundratalet, den proletära revolutionen på artonhundratalet och de revolutioner som har övervunnit den europeiska och amerikanska kolonialismen under de senaste decennierna har gjort. Dessutom frambringar kvinnorörelsen fler kvinnliga och feministiska forskare (både män och kvinnor), vilka har större möjligheter att upptäcka manscentrerade utgångspunkter.

Den feministiska empirismen erbjuder en enastående – om än missvisande – förklaring till den större empiriska exaktheten i så mycket feministisk forskning. Den har möjligheter att besvara frågan om hur en politisk rörelse som feminismen har kunnat bidra till en vidgning av den objektiva vetenskapliga kunskapen. Men genom att påstå detta blundar vi för det faktum att vi genom att stödja oss på empirismen i själva verket underminerar den på tre sätt. (a) Empirismen förutsätter att observatörens

samhälleliga identitet ska vara oväsentlig för forskningsresultatet. Den feministiska empirismen hävdar att kvinnor (eller feminister, män och kvinnor) som grupp har större förutsättningar för att nå fördomsfria, objektiva forskningsresultat än män (eller ickefeminister). (b) Vi hävdar att grunden för den manscentrerade inriktningen ligger i valen av forskningsobjekt och i definitionen av vad som är problematiskt med dessa. Empirismen hävar bestämt att dess metodologiska normer bara skall tillämpas på redovisning av resultatet och inte på den process under vilken problemen identifieras och definieras. Därmed har vi alltså påvisat den vetenskapliga metodens otillräcklighet och oförmåga. (c) Vi påpekar ofta att det just är lydnaden mot logiska och sociologiska undersökningsnormer som leder till manscentrerade forskningsresultat – eftersom dessa normer är anpassade till det redan existerande (västerländska, borgerliga, mansdominerade, vita, homofobiska) vetenskapliga samhälle som ska bekräfta forskningsresultaten: Man gör generaliseringar som tillämpas på alla människor, utifrån observationer som bara har gjorts utifrån män. Vår empiristiska kritik av ”dålig vetenskap” underminerar i själva verket precis den förutsättning för forskningen som den är avsedd att förstärka.

Dessa problem antyder att de mest grundläggande förutsättningarna för vetenskapligt tänkande är manscentrerade. Många av dem som kritiserar ”dålig forskning” uttrycker också denna sistnämnda kritik, trots att det motsäger den ursprungliga utgångspunkten.⁹ I det här fallet pekar de på historikernas beskrivning av hur könspolitiken har format vetenskapen, och hur vetenskapen i sin tur har spelat en viktig roll för att forma könspolitiken. De har båda fungerat som en moralisk och politisk resurs för varandra.¹⁰ Dessutom visar de att ”ren vetenskap” – undersökningar som är immuna mot de teknologiska och sociala kraven i den omgivande kulturen – bara existerar i vissa enskilda, forskares oreflekterade drömmar, och i retoriken hos dem som försvarar vetenskapen. Det vill säga,

man behöver inte ifrågasätta motiven hos enskilda fysiker, kemister eller sociologer för att obestridligen hävda att det vetenskapliga arbetet både symboliskt och till sin struktur är en del av värdesystemet i den kultur det ingår i. Detta påstående ställer dock till med problem för oss, eftersom forskningsmetoderna i sig återspeglar de attityder som har frambringats inom givna hierarkier, om vi utgår ifrån att själva föreställningen om naturen, om den lidelsefria, värderingsfria och objektiva forskningen och den övergripande kunskapen är manscentrerad, borgerlig och västerländsk, och att inga bemödanden om strängare vetenskaplig exakthet därför kan eliminera sådana fördomar.

Även om dessa nya insikter i vetenskapens och sexualitetens historia vidgar vår förståelse enormt, talar den inte om för oss om en vetenskap som verkar vara så oupplösligt förbunden med sexualpolitikens historia kan lirkas loss för att tjäna mer gemensamma mänskliga syften – eller om det ens är strategiskt meningsfullt att försöka göra det. Är historien vårt öde? Skulle vi stå helt utan vetenskap om vi eliminerade de manscentrerade utgångspunkterna? Men är det inte viktigt att frigöra vetenskapen så mycket som möjligt från könsfördomar i en värld där vetenskapliga påståenden står som den främsta kunskapsmodellen? Hur ska vi kunna välja mellan att rädda forskningen eller avfärda den, när inget av detta ligger i vårt eget intresse?

Efterföljarvetenskap eller postmodernism

Det dilemma som uppstår i kritiken av ”dålig vetenskap” och ”vanlig vetenskap” dyker upp på en metanivå i den feministiska teoribildningens motstridiga tendenser, dels i riktning mot postmodernismen och dels mot det projekt jag tänker kalla för feministisk efterföljarvetenskap. Den feministiska empirismen förklarar (om än subversivt) den feministiska forskningens resultat med den diskuterade motsättningen som utgångspunkt – en politiserad vetenskaplig undersökning – genom att stödja sig på välkända empiristiska grundteser. I kon-

trast till dem utformar de feministiska "ståndpunktsteoretikerna" en syn på det vetenskapliga kunskapssökandet som är en ersättning för, en efterföljare till, de upplysningsidéer som formulerats i empirismen.¹¹ Både ståndpunktsteorierna och de postmodernistiska tendenserna inom den feministiska teoribyggnaden sätter feminismen i ett osäkert och kluvet förhållande till patriarkala diskurser och projekt (precis som den feministiska empirismen gör.) Det finns goda skäl till att se dem båda som ofullständiga och konvergerande tendenser mot en postmodernistisk verklighet, men det finns också goda skäl till att framhålla de motstridiga tendenserna inom båda.

De feministiska ståndpunktsteoretikerna använder sig i feministiskt syfte av den marxistiska vision där vetenskapen kan återspegla "världen sådan den är" och bidra till mänsklig befrielse. Och feministiska forskningsresultat inom natur- och samhällsvetenskaperna verkar faktiskt vara sannare mot verkligheten och därmed mer objektiva än de sexistiska resultat de ersätter. De erbjuder en förståelse av naturen och samhällsstrukturen som överskrider könslojaliteterna och inte ersätter en könslojal förståelse med en annan. Dessutom stöder sig dessa feminister på en tro på sanning och objektivitet och de tror att förnuftet kommer att spela en roll i feminismens slutgiltiga seger, att feminismen med rätta ska komma att betraktas som mer än en maktkamp, fast den är det också. De som formulerar en efterföljarvetenskap strävar efter att åstadkomma mer fullständiga, mindre falska, mindre förvrängande, mindre defensiva, mindre perversa, mindre rationaliserande insikter om naturen och samhället.

Redan detta är ett radikalt projekt, eftersom upplysningsfilosofin uttryckligen förnekade att kvinnor besitter tillräckligt med förnuft och begåvning för de lidelsefria, objektiva observationer som är nödvändiga för ett vetenskapligt tänkande. Kvinnor kunde vara objekt för (manligt) förnuft och vetenskapliga observationer, men aldrig vara subjektet, aldrig vara det reflekterande och samordnande mänskliga förnuftet. Det

var i själva verket bara män som framställdes som ideala tänkare, eftersom bara män (i rätt samhällsställning, av rätt ras och i rätt kultur) ägde den medfödda förmågan till övergripande observation och resonerande förnuft. Målet och meningen med en sådan vetenskap visade sig vara långt från frigörande.

Marxismen omformulerade denna upplysningstanke så att proletariatet, väglett av marxistisk teori och av klasskampen, blev de ideala tänkarna, den grupp som var kapabel att använda sig av observationer och sitt eget förnuft för en förståelse av de samhälleliga relationernas sanna natur, inklusive vårt förhållande till naturen.¹² Denna marxistiska efterföljd till den borgerliga vetenskapen hade precis som sin föregångare till syfte att förse en viss grupp i samhället – i det här fallet proletariatet – med den kunskap och makt som behövdes för att leda resten av släktet mot frigörelse. Den marxistiska kunskapsteorin grundas på arbetets teori snarare än på en föreställning om medfödd (manlig) fattningsförmåga, och precis som inte alla människor har jämlika förutsättningar i den borgerliga versionen är inte heller allt arbete jämställt här. Det var genom kampen på arbetsplatserna som proletariatet skulle skaffa sig kunskap. Varken i den socialistiska praktiken eller i den marxistiska teorin har kvinnor någonsin uppfattats som huvudsakligen definierade genom sitt förhållande till produktionsmedlen, oberoende av om de lönearbetat eller inte. Kvinnor har aldrig uppfattats som fullvärdiga medlemmar av proletariatet, vilka kunde tänka logiskt och därigenom inse hur tillvaron var konstruerad. Det kvinnospecifika reproduktiva arbetet, det känslomässiga arbetet, det "medlande" arbetet försvann på det sättet inom den marxistiska teorins begreppsramar och osynliggjorde kvinnorna som klass eller som samhällsgrupp vilken är bärare av kunskap. (Andra typer av oavlönat eller ickeindustriellt arbete försvann på liknande sätt från centrum av denna begreppsvärld och mystifierade den kunskap som var tillgänglig för slavar och kolonialfolk.)

Ståndpunktsteorin inom den feministis-

ka forskningen grundas på en efterföljar-teori om arbete, eller snarare om specifikt mänsklig aktivitet och försöker ersätta proletariatet med kvinnor eller feminister (det varierar) som de ideala kunskapsbärarna i framtiden. Männens (sexisternas) föreställningar om sig själva, andra, naturen och förhållandet mellan dessa tre faktorer, utmärks inte bara av sin ofullständighet utan är också förvrängda.¹³ Mäns typiska sociala erfarenheter hindrar dem, precis som borgerlighetens erfarenheter, från att se det politiskt betingade i de sociala relationerna som de istället uppfattar som naturliga. Dominerande inslag i det västerländska tänkandet ser kvinnans underkastelse som nödvändig för kulturens framåtskridande och mäns begränsade och förvridna åsikter som unikt och beundransvärt mänskliga. Kvinnor har möjligheten att använda den politiska kampen och analysen för att erbjuda en mindre subjektiv, mindre aggressiv, mindre förvriden förståelse av mänskliga relationer – inklusive vårt förhållande till naturen. Ståndpunktsteoretikerna hävdar att det är denna analys, inte den

Helene Schjerfbeck, Självporträtt, 1913–1926, teckning, akvarell, olja, Maire Gullichsens Konststiftelse, Norrmark

feministiska empirismen, som är det främsta bidraget inom den feministiska teorbildningen och forskningen, eftersom det är en politiskt engagerad teori och forskning från det förtryckta könets perspektiv, grundat på dess sociala erfarenhet.

Den andra tankeriktningen, vilken ofta kan hittas hos samma tänkare, uttrycker en djup misstro mot upplysningstänkarna om "det" mänskliga medvetandets förmåga att perfekt återspegla en färdiggjord värld som finns där att återspegla. Många feminister enas om att förkasta denna form av rationalitet, den lidelsefria objektiviteten, det arkimediska perspektivet, som skulle vara medlet till kunskap. Här sällar de sig på ett klivet sätt till andra kritiker av modernismen som Nietzsche, Wittgenstein, Derrida, Foucault, Lacan, Feyerabend, Rorty, Gadamer och semiotiska psykoanalytiska, strukturalistiska och dekonstruktivistiska diskurser.¹⁴ Det som är slående är att både tanken om en efterföljarvetenskap och den postmodernistiska skepsisen omfattas av dessa teoretiker, trots att begreppen är diametralt motsatta i den ickefeministiska idédebatten.¹⁵

Med utgångspunkt från denna postmodernistiska tendens i det feministiska tänkandet, kan det feministiska efterföljarprojektet verka för fast rotat i klart manliga sätt att vara i världen. Som en teoretiker har formulerat problemet: " 'Verkligheten' kan kanske bara ges 'en' struktur om den ses i herrens falskt allmängiltiga perspektiv. Det vill säga att 'verkligheten' bara kan framstå som styrd av en enda uppsättning regler eller vara konstituerad av ett slag av överordnade sociala relationer om den domineras av en person eller en grupp."¹⁶ Hur ska feminismen radikalt kunna omdefiniera förhållandet mellan makt och kunskap om den skapar ännu en kunskapsteori, ännu en uppsättning regler för uniformering av tanken?

Detta postmodernistiska projekt kan emellertid synas alltför utopiskt ur en efterföljarteoretisk synvinkel.¹⁷ Det verkar ifrågasätta det berättigade i att försöka beskriva världen sådan den är ur ett uttalat feministiskt perspektiv. Det kan verka stå i

samklang med den manliga och borgerliga önskan att rättfärdiga sina egna handlingar genom att förneka sin egen förkroppsligade plats i historien, vara ett försök att överskrida sin egen objektiva plats i det politiska systemet genom att vädja till ett *mea culpa*, ett allseende fågelperspektiv (det transcendentala jaget i naturvetenskaplig klädnad) på de bräckliga små människorna. Det innebär att de feministiska postmodernisterna i sin oheliga allians med de ickefeministiska postmodernisterna tycks stödja en olämplig relativistisk hållning till de undertryckta grupperna, vilket står i konflikt med feminismens uppfattning att könspolitikens verklighet i vår värld kräver engagerad politisk kamp. De verkar också stödja en lika tillbakasträvande relativism hos de lätt förfrämligade medlemmarna av dessa undertryckta grupper, vilka tvivlar på det berättigade i sin egen objektiva makt och sina privilegier. Det är viktigt att hålla i minnet att en artikulerad relativism såsom intellektuell hållning historiskt bara uppstår som ett försök att upplösa hot mot legitimiteten hos påstått universella föreställningar och livsstilar. Det är bara ett objektivt problem, eller en lösning på ett problem, *ur den dominerande gruppens perspektiv*. Verkligheten kan i sanning tyckas ha många olika strukturer utifrån vår olika ställning i samhället, men somliga av dessa sätt att se är ideologier i ordets starkaste betydelse: De är inte bara falska och intressestyrda trosföreställningar utan också teorier som används för att strukturera de sociala relationerna för oss andra. För undertryckta grupper representerar en relativistisk ståndpunkt ett falskt medvetande, eftersom den accepterar att den dominerande gruppens hävdande av sin rätt till en förvrängd uppfattning (och naturligtvis dess rätt att utfärda regler för oss andra utifrån dessa åsikter) är intellektuellt legitim.

Är inte uniformering av tänkandet i den politiska maktens tjänst, och återgången till en påstått politiskt oskuldsfull relativistisk tolkning av tillvaron de två sidor av Upplysningens och borgerlighetens mynt som feminismen vänder sig emot? Är det inte

sant – som alla dessa teoretiker på olika sätt hävdar – att mäns och kvinnors olika förhållande till naturen och samhällslivet (anorlunda ”arbete”) förser kvinnor med specifika och värdefulla vetenskapliga och kunskapsteoretiska ståndpunkter? Hur skulle feminismen ha råd att avstå från ett efterföljarvetenskapligt projekt, om det syftar till att förse kvinnor med makt i en värld där den accepterade kunskapen och den politiska makt som förknippas med denna kunskap, är fast förankrad hos den vite, västerländske, borgerlige, obligatoriskt heterosexuelle mannen? Men hur ska vi å andra sidan kunna göra avkall på vår misstro mot den historiska länken mellan denna allmänt accepterade kunskap och den politiska makten?

Ett sätt är att betrakta de här två tendenserna inom den feministiska teoribildningen som sammanlöpanande infallsvinklar till en postmodernistisk värld – en värld som inte kommer att existera förrän båda dessa (motstridiga) tendenser når sitt syfte. Från den utgångspunkten ger postmodernismen i bästa fall en vision av kunskapsteorin i en värld där tanken inte

Siri Derkert, *Självporträtt*

behöver uniformeras. Den erkänner dagens mindre än idealiska förutsättningar för samtal, men bortser från (eller vägrar erkänna) den politiska kamp som är nödvändig för att frambringa förändring. Ståndpunktsinriktningen försöker föra oss mot denna idela värld genom att legitimera och upphöja den "undertryckta kunskapen" hos kvinnorna, utan vilken denna postmoderna kunskapsteoretiska situation inte kan komma till stånd. Den underlåter dock att ifrågasätta det modernistiska sambandet mellan kunskap och makt eller det berättigade i att tro att det kan existera en enda, feministisk tolkning av verkligheten. Vare sig detta är ett fruktbart sätt att se sambandet mellan de två riktningarna eller inte, så påstår jag att vi måste motstå frestelsen att bortförklara de problem som de båda ställer eller att välja den ena på bekostnad av den andra.

*Den feministiska ståndpunkten
och andra "andra"*

Det feministiska efterföljarvetenskapliga projektet inleddes i ett osäkert förhållande till andra emancipatoriska kunskapsteorier, i den meningen att det förstnämnda försöker grundlägga en allmänt accepterad och särskiljande vetenskaps- och kunskapsteori på de gemensamma förutsättningarna för kvinnors arbete. Hilary Rose söker dessa grundförutsättningar i det sätt kvinnors arbete förenar mentalt, manuellt och vårdande arbete. Nancy Hartsock koncentrerar sig på den djupare motsättning som ligger i dualiteten mellan mentalt och manuellt arbete och som finns i kvinnors dagliga, konkreta aktiviteter både i hemarbete och lönearbete. Jane Flax framhåller den relativt sett större upplevelse av ömsesidighet som kvinnor har till alla sina aktiviteter. Hon antyder att det lilla avstånd som finns mellan mäns och kvinnors uppfattning om sig själva, andra människor och naturen förebådar det möjligen större avståndet mellan det aggressiva, dualistiska kunskapsbegreppet i de mansdominerade samhällena och den relationsinriktade och kontextuella kunskap som skulle vara möjlig i

ett framtida samhälle av "reciproka jag". Dorothy Smith hävdar att kvinnors sociala arbete är konkret snarare än abstrakt, att det inte kan formuleras som vare sig administrativa regler eller samhällsvetenskapliga grundbegrepp och att det har varit osynligt i samhället – vilket sammantaget har skapat en värdefull alienerad och kliven medvetenhet hos kvinnor.¹⁸ Nu gör emellertid andra emancipatoriska åsiktsriktningar anspråk på liknande aspekter av sin egen aktivitet som källa till sin politik och kunskapsteori.

Å ena sidan har naturligtvis feminismen rätt när den identifierar män och kvinnor som klasser i kamp i detta ögonblick i historien. Vi finner dessa klasser överallt i världen, och så gott som överallt förtrycker männen kvinnorna på det ena eller andra sättet.¹⁹ Dessutom får även manliga feminister fördelar av den institutionaliserade sexism de aktivt kämpar för att eliminera. Objektivet sett kan ingen individuell man lyckas avsäga sig sexistiska privilegier, mer än en enskild vit person kan avsäga sig rasprivilegier, eftersom fördelarna med att vara av en viss ras eller ett visst kön visar sig oberoende av individens önskemål. Könet är lika lite som ras och klasstillhörighet en egenskap som man kan fransäga sig. Trots allt talar ju våra feministiska teorier om *grupper* av människor, i ett världsperspektiv, när det gäller fråndragandet och överförandet av sociala förmåner från män till kvinnor. I den meningen bidrar ståndpunkts-teoretikerna med någonting väsentligt till vår förståelse när de talar om gemensamma aspekter av kvinnors sociala erfarenheter i olika kulturer.

Å andra sidan kan man säkerligen finna de typiska särdrag i kvinnliga aktiviteter, vilka Rose, Hartsock, Flax och Smith identifierar i vår kultur, också i arbetet och de sociala erfarenheterna hos andra undertryckta grupper. Det finns antydningar i litteraturen om infödda amerikaner, afrikaner och asiater som pekar på att det feministerna benämner kvinnliga kontra manliga personligheter, gudsuppfattningar, moral-koder, kunskapsteorier och världsbilder skulle kunna vara samma sak som det dessa

andra befrielseörelser kallar icke västerländska kontra västerländska personligheter och världsuppfattningar.²⁰

Borde det då inte också existera infödda amerikanska, afrikanska och asiatiska vetenskaps- och kunskapsteorier som baserade sig på dessa människors särskilda historiska och sociala erfarenheter? Borde inte sådana efterföljarvetenskapliga och kunskapsteoretiska tankesystem uppvisa liknande analyser som ståndpunktsteoretikerna? (Jag bortser från det viktiga och fatala problemet i den här tankegången – nämligen att hälften av dessa folk består av kvinnor och att de flesta kvinnor inte är västerlänningar.) Av vilket skäl skulle den feministiska vetenskapen och kunskapsteorin vara överlägsen dessa andra? I vilket förhållande står de feministiska projekten till de övriga emancipatoriska kunskapssökande projekten, och i vilket förhållande borde de stå till dem?

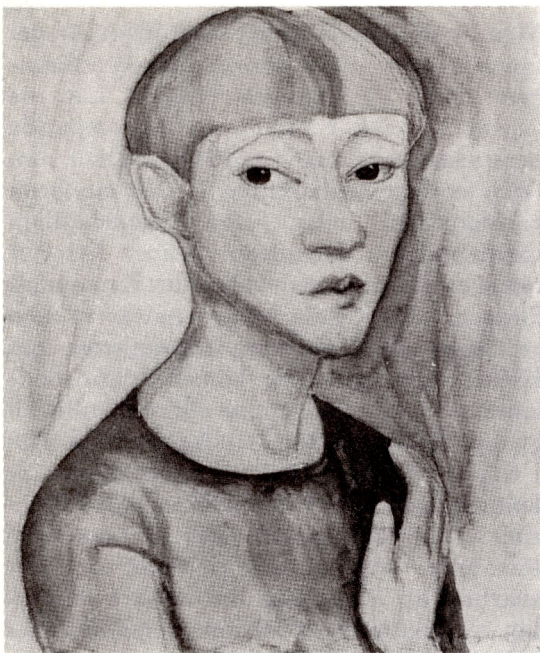
Det är en våldsamt generalisering att påstå att alla afrikaner, för att inte tala om alla koloniserade folk, skulle ha en gemensam personlighetsstruktur, gudsuppfattning, moralkodex, kunskapsteori och världsbild.

Paula Modersohn-Becker, Självpporträtt på sjätte bröllopsdagen, 1906

Men är det värre än att utgå ifrån att det finns likheter i *alla* kvinnors sociala erfarenheter eller världsuppfattningar? Låt oss fastslå att vi här talar om lika svepande perspektiv som när vi använder fraser som "den feodala världsbilden", "den moderna världsbilden" eller "den vetenskapliga världsbilden". Dessutom kräver kvinnor också en identitet som vi har fått lära oss att förakta.²¹ Runt hela klotet envisas vi med att lägga vikten vid våra erfarenheter som *kvinnor*, inte bara som könsosynliga medlemmar av en klass, en ras eller en kulturell grupp. På samma sätt hävdar människorna i tredje världen att deras erfarenheter av kolonialismen är grunden för en delad identitet och en gemensam källa till ömsesidig förståelse. Varför skulle det inte vara försvarbart att undersöka hur enbart erfarenhet av kolonialism formar personligheter och världsbilder? Hur kan vita västerländska kvinnor kräva ett erkännande av det vi tror att vi delar med alla kvinnor, utan att erkänna ett liknande berättigande av det de koloniserade folken anser att de delar med varandra? Vi kan med andra ord inte lösa problemet med den feministiska ståndpunktsteorin genom att insistera på kulturellt särskiljande drag hos individer i andra kulturer, medan vi samtidigt framhåller könsligheterna mellan kvinnor över de kulturella gränserna.

En lösning på det här dilemmat för ståndpunktsinriktningen skulle vara att säga att feministisk vetenskap och kunskapsteori har ett värde i sig vid sidan av och som en del av dessa andra möjliga vetenskaper och kunskapsteorier – inte genom att vara dem överlägsna. Med denna strategi har vi gett avkall på den totalistiska, "härskarkarakteren" i vår teoribildning, vilken åtminstone är ett underförstått mål i mycket av den feministiska forskningen, och vi har brutit oss loss från de marxistiska förutsättningar som ligger till grund för den feministiska efterföljarvetenskapliga inriktningen. Denna attityd har gjort det möjligt att bibehålla de teoretiska grundbegreppen i den feministiska teorin (hur instabila de sedan än är) och helt enkelt bara ställa dem vid sidan av begrepps-

Gussy Anherth Hippold, *Självporträtt*, 1933, Akvarell, Privatsamling, Milano

bildningen i de teorier som utformas av andra undertryckta grupper. Istället för den "tväsystemteori" som socialistiska feminister brottas med,²² ger oss denna infallsvinkel en mångsystemteori.

Den lämnar naturligtvis alla utom vita västerländska ledande kvinnor med en kliven (eller kanske ännu mer uppdelad) identitet. Det finns en grundläggande inkonsekvens i den här synen på utgångspunkterna för feministiska sätt att närma sig kunskapen.

En annan lösning vore att göra avkall på syftet att skapa enighet kring delade sociala erfarenheter till förmån för en solidaritet kring de mål som kan delas.²³ Från denna utgångspunkt kan alla ståndpunkts-teoretiker – feminister, invånare i Tredje världen, homosexuella, arbetare – nämna vilka historiska förutsättningar som har åstadkommit de politiska och begreppsliga hinder som måste övervinnas, utan att därför skapa allmängiltiga begrepp och politiska målsättningar utifrån dem. Eftersom konsttillhörighet också är en klass- och rassistillhörighet i kulturer som är uppdelade efter klass och ras likaväl som efter kön, kan

ingen enskild kvinnas erfarenheter utgöra basen för de visioner och den politik som kommer att frigöra oss från könshierarkien. Ett stort antal olika grupper i samhället kämpar för tillfället mot den västerländska hegemonin, mot den vita, borgerliga manscentrerade världsuppfattningen och den politik den både genererar och rättfärdigar. Våra interna ras-köns- och klassmotsättningar och de skillnader som finns i den kulturhistoria som talar om för oss vilka vi är som samhällsvarelser, hindrar oss från att samlas kring gemensamma mål. Det är historien som kommer att lösa eller avfärda det här problemet, inte våra analytiska strävanden. Det hindrar inte att de vita, västerländska, borgerliga feministerna borde ta hänsyn till behovet av en mer aktiv teoretisk och politisk kamp mot vår egen rasism, och mot det klassförtryck och den kulturella likriktning som befäster ett fortsatt förtryck av kvinnor över hela världen.

Kultur kontra natur och socialt kontra biologiskt kön

Historiker och antropologer visar att det moderna västerländska samhällets sätt att dra en gräns mellan kultur och natur både är modernt och kulturbundet.²⁴ Motsättningen mellan kultur och natur dyker upp på många komplicerade och tvetydiga sätt i en rad andra motsatsförhållanden som är kännetecknande för det moderna västerländska tänkandet. Man sätter förnuft mot känslor och lidelser, objektivitet mot subjektivitet, själen mot kroppen och de fysiska funktionerna, abstrakt mot konkret, offentligt mot privat – för att nämna några. I vår kultur, och inom vetenskapen, identifieras det manliga med kulturen och det kvinnliga med naturen. I samtliga fall uppfattas det senare som ett våldsamt och mäktigt hot, som kommer att resa sig och överväldiga det förra om detta inte utövar sträng kontroll över det senare.

Denna serie av associativa motsatsförhållanden har varit ett av de primära målen för den feministiska kritiken av den moderna vetenskapens begreppsapparat. Däremot inser man mer sällan att denna dualism

återkommer i det feministiska resonemanget om biologiskt och socialt kön, eller det biologiska/sociala könssystemet. Jag har tidigare talat om en eliminering av könet som om det sociala livet skulle kunna sopas rent från de biologiska aspekterna av vår sexuella identitet och dess vanor och önsknings. Införandet av idén om ett socialt kön inom den feministiska teoribildningen är ett klart framsteg i jämförelse med den biologiska deterministiska uppfattningen att skillnader mellan könen helt enkelt beror på biologiska skillnader. Eftersom den biologiska determinismen är stark och livaktig inom sociobiologin, endokrinologin, etologin, antropologin och, utan tvekan, i de flesta ickefeministiska resonemang, vill jag inte nedvärdera den slagkraftiga analytiska strategin att kräva en total åtskillnad mellan de kända (och igenkännbara) effekterna av biologisk respektive kulturell påverkan. Det hindrar inte att en mycket annorlunda bild av sexuell identitet, och sexuella vanor och önsknings, stiger fram ur sentida forskning inom biologin, historien, antropologin och psykologin.²⁵ Förvånansvärt nog skulle man kunna kalla också detta för biologisk determinism, även om det som framkommer på denna grundval är en tänjbarhet i den sexuella identiteten, vanorna och önskemålen snarare än en fastlåsthet. Vårt släkte är dömt till frihet från biologiska begränsningar, som existentialisterna skulle uttrycka saken.

Problemet för den feministiska teoribildningen och praktiken är här tvåfaldigt. Först och främst understryker vi att människor är *kroppsliga* varelser – inte cartesianska själar som råkar vara förankrade i rörlig biologisk massa. Den kvinnliga kroppsligheten skiljer sig från den manliga. Därför vill vi ta reda på vad denna annorlunda kroppslighet innebär för de sociala relationerna och det intellektuella livet. Menstruationer, vaginal penetrering, lesbiska sexuella erfarenheter, barnafödande, amning och klimakterium är kroppsliga erfarenheter som män inte kan ha. Den moderna feminismen har inte som mål att behandla kvinnor som "bara människor" i sin offent-

liga politik. Vi är därför tvungna att formulera vilka könsskillnaderna är. Vi är emellertid rädda för att det ska ge näring åt en biologisk determinism i sexualpolitiken (tänk bara på de problem vi hade med att formulera en feministisk syn på premens-truella spänningar och arbetsrelaterade händelseskapsrisker på ett sätt som inte skulle skada kvinnor). Problemet kompliceras ytterligare när vi vill formulera de rasmässiga skillnaderna mellan kvinnor.²⁶ Hur ska vi kunna välja mellan att insistera på att de biologiska skillnaderna borde erkännas i samhällslivet och samtidigt insistera på att biologin inte är ett öde för vare sig kvinnor eller män?

Det andra problemet är svårigheten att hitta begrepp för det faktum att motsättningen mellan kultur och natur och alla dess avläggare inte bara är tankespöken som man kan lägga på hyllan som förlegade föreställningar. Tendensen mot detta slag av dualism är en ideologi i termens starkaste betydelse och sådana tendenser kan man inte bara skaka av sig genom mentalhygieniska åtgärder och viljestyrka. Motsättningen mellan natur och kultur strukturerar den offentliga politiken, institutionernas och individernas sociala mönster, uppdelningen av vetenskapen (samhällsvetenskap kontra naturvetenskap) och i grunden hela det sätt vi uppfattar omvärlden på. Vi måste följaktligen tänka och existera inom ramarna för den motsättning vi kritiserar tills vi har förändrat vårt dualistiska synsätt (uppdelningen av sociala erfarenheter i mentalt i motsats till manuellt, abstrakt i motsats till konkret, känslomässighet i motsats till förnekande av känslor). Vi kanske kan rubba uppfattningen att det naturgivna är svårt att förändra medan det kulturella är lättare att förändra om vi ser ekologiska katastrofer och medicinsk teknologi å ena sidan och sexismens, klassamhällets och rasismens historia å den andra.²⁷ Vi bör emellertid fortsätta att insistera på en åtskillnad mellan kultur och natur, mellan socialt och biologiskt kön (särskilt som vi riskerar en biologisk deterministisk reaktion) även då vi i våra analyser och försök noterar hur oupplösligt de är förenade hos

individer och i kulturer. De här motsättningarna är empiriskt felaktiga, men vi har inte råd att avfärda dem som oväsentliga så länge de formar våra liv och vårt medvetande.

*Vetenskapen som hantverk: anakronism
eller resurs?*

Traditionell vetenskapsteori omhuldar en anakronistisk bild av forskaren som ett socialt isolerat geni, vilken söker problem att lösa, formulerar hypoteser, uppfinner metoder för att pröva hypoteserna, samlar observationer och tolkar resultatet av forskningen. Verkligheten för den vetenskapliga forskningen ser helt annorlunda ut i dag, eftersom dessa hantverksmetoder för att nå fram till vetenskaplig kunskap ersattes av industriella metoder inom naturvetenskapen redan på artonhundratalet och inom stora delar av den samhällsvetenskapliga forskningen i mitten av nittonhundratalet. Det innebär att vetenskapliga och kunskapsteoretiska regler och normer för den individuella kunskapssökaren är irrelevanta för utförandet och förståelsen av det mesta av den moderna forskningen, vilket flera vetenskapsteoretiker har påpekat.²⁸

Nu råkar det emellertid vara så att det just är inom forskningsområden som fortfarande är organiserade på ett hantverksmässigt sätt som den intressantaste feministiska forskningen har ägt rum.²⁹ Kanske har alla de mest revolutionerande påståendena varit resultatet av forskningssituationer där enstaka feminister (eller en grupp av dem) har identifierat en problemställning, lagt fram en hypotes till eventuell förklaring, gjort en undersökning och sedan tolkat resultaten. När hypotesen framläggs av en social grupp och undersökningen utförs av en annan grupp, vilket är fallet med det mesta av den naturvetenskapliga forskningen och i mycken samhällsvetenskaplig forskning, är det istället ofta så att forskningsmålen formuleras av en privilegierad grupp medan det aktiva forskningsarbetet utförs av en underordnad grupp. Denna situation gör det möjligt för dem som formulerar problemen att undvika att ifråga-

sätta giltigheten i sina idéer, begrepp, metoder och tolkningar av forskningsresultaten.

Detta slag av analys förstärker ståndpunktsteoretikernas argument att en normerande kunskapsteori borde baseras på en teori om arbete eller mänsklig aktivitet, inte på en teori om medfödda färdigheter som i den empiristiska kunskapsteorin. Faktum är att de feministiska kunskapsteorier som har nämnts ovan alla är baserade på en teori som särskiljer mänsklig aktivitet, vilken får stöd av en undersökning om de förhållanden under fjorton–till sextonhundratalet, som var en förutsättning för den moderna vetenskapens genombrott. Feministerna pekar på föreningen av mentala, manuella och känslomässiga komponenter i kvinnors arbete, vilket ger kvinnorna en potentiellt mer övergripande förståelse av naturen och samhällslivet. Eftersom kvinnor i allt större utsträckning dras in i, och söker sig till, manligt arbete – från juridik och politik till medicin och vetenskaplig forskning – undergräver vårt arbete och våra sociala erfarenheter den traditionella uppdelningen mellan mäns och kvinnors arbete och tillåter kvinnors sätt att förstå verkligheten att börja forma allmänna attityder. På samma sätt var det ett brott mot den feodala arbetsfördelningen som möjliggjorde den förening av mentalt och manuellt arbete vilken var nödvändig för framväxten av de nya experimentella metoderna inom vetenskapen.³⁰

Den traditionella vetenskapsfilosofiska bilden av forskaren som hantverkare är alltså irrelevant som modell för den aktivitet som upptar de flesta vetenskapliga arbetare i dag. Föreställningen säger däremot någonting om arbetsmetoderna för de mycket få vetenskapligt utbildade arbetare som konstruerar nya forskningsmodeller. Men eftersom den vetenskapliga världsbild som feminismen kritiserar byggdes upp för att förklara metoderna, resultaten och målen för det hantverk som utgjorde vetenskapen under en tidigare period, och eftersom den moderna feministiska hantverksmässiga forskningen har frambringat några av de mest värdefulla grundbegreppen, verkar det som om vi borde tänka mer noggrant på

vilka aspekter av den vetenskapliga världsbilden vi vill behålla och vilka vi vill förkasta. Dagens vetenskapliga huvudfåra kanske inte alls är vetenskaplig i ordets ursprungliga bemärkelse. Kan det vara så att feminismen och andra förfrämligade forskningsområden är sanna efterföljare till Kopernikus, Galilei och Newton? Kan det vara sant samtidigt som dessa efterföljare underminerar den kunskapsteori som Hume, Locke, Descartes och Kant utvecklade för att förklara den moderna vetenskapens uppkomst? Vi leds än en gång fram till det jag anser bör betraktas som en fruktbar ambivalens inför den vetenskap vi har. Vi borde odla både "separatistisk" hantverksinriktad forskning och infiltrera de industriellt strukturerade vetenskaperna med feministiska värderingar och mål.

Detta är några av de grundläggande instabiliteter i de analytiska kategorierna som framträder vid studiet av den feministiska vetenskapskritiken. Flera av dem dyker upp i den mer generellt inriktade feministiska teoribildningen. Jag har hävdad att vi inte kan lösa dessa dilemman utifrån de temer de har uttryckts i, och föreslår istället att vi bör lära oss att betrakta själva instabiliteten som en värdefull resurs. Om vi kan lära oss att använda oss av den, kan vi mäta oss med Arkimedes största insats – hans fantasifullhet då han skapade ett helt nytt sätt att teoretisera.

Översättning: Annika Preis

Artikeln har tidigare publicerats i *Signs: Journal of Women in Culture and Society* vol 11 nr 4.

Leonora Carrington, *Självporträtt*, 1936–37, Pierre Matisse saml. New York

- 1 Mina funderingar kring dessa frågor har i hög grad utvecklats genom Margaret Andersens och de anonyma recensenternas kommentarer i *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, liksom genom diskussioner under de senaste åren med många av de feministiska forskare som citeras i den här artikeln.
- 2 Se tex Mara C Lugones och Elizabeth V Spelman; "Have We Got a Theory for You! Feminist Theory, Cultural Imperialism and the Demand for the Women's Voice." *Hypatia: A Journal of Feminist Philosophy* (specialutgåva av *Women's Studies International Forum*) 6, nr 6 1983, många av urvalen i *New French Feminisms*, redigerad av Elaine Marks och Isabelle de Courtivron, New York, Schocken Books, 1981; Jane Flax, "Gender as a Social Problem: In and For Feminist Theory" *American Studies/Amerika Studien* juni 1986; Donna Haraway, "A Manifesto for Cyborgs: Science, Technology and Socialist Feminism in the 1980's", *Socialist Review* 80 1983 s 65–107.
- 3 Se Thomas S Kuhn, *The Structure of Scientific Revolutions*, Chicago, University of Chicago press, 1970. "Normalvetenskap" är Kuhns term för en vetenskap där de begreppsmässiga och metodologiska förutsättningarna delas av forskarna på fältet.
- 4 Kanske har det alltid varit så. Men uppkomsten av ett "statspatriarkat" från "äkt make-patriarkatet" under den första halvan av århundradet, de färgade folkens resning mot det kolonialistiska förtrycket och de pågående omvälvningarna i den internationella kapitalismen, visar åtminstone att detta ögonblick i historien utmärks av våldsamma förändringar. Se Ann Ferguson: "Patriarchy, Sexual Identity, and the Sexual Revolution" *Signs: Journal of Women in Culture and Society* 7, nr 1 1981 s 158–99, för diskussioner om förändringar i patriarkatets former.
- 5 I sin artikel "The Novel and Europe", *New York Review of Books* vol 31, nr 12, 1984, frågar Milan Kundera om det är en slump att romanen och den vetenskapliga rationaliteten uppkom samtidigt.
- 6 Detta uttrycks på olika sätt av Sara Rudick: "Maternal Thinking", *Feminist Studies* 6, nr 2 1980, s 342–67; Carol Gilligan *In a Different Voice: Psychological Theory and Woman's Development*, Cambridge, Mass., Harvard University Press, 1982; Dorothy Smith: "Women's Perspective as a Radical Critique of Sociology", *Sociological Inquiry* 44, nr 1 1974 s 7–13 och "A Sociology for Women", i *The Prism of Sex: Essays in the Sociology of Knowledge*, redigerad av J Sherman och E T Beck, Madison; University of Wisconsin Press, 1979.
- 7 Se tex recensionerna i *Signs* och de uppsatser som skrivits av Brighton Women and Science Group: *Alice Through the Microscope*, London, Virago Press, 1980; Ruth Hubbard, M S Henifin och Barbara Fried, *Biological Woman: The Convenient Myth*, Cambridge, Mass. Schenkman Publishing Co, 1982; Marian Lowe och Ruth Hubbard, *Woman's Nature: Rationalizations of Inequality*, New York; Pergamon Press, 1983; Ethel Tobach and Betty Rosoff, *Genes and Gender I, II, III, IV*, New York Gordian Press, 1978, 1979, 1981, 1984. (Hubbard och Lowe är gästredaktörer för andra volymen i serien, med undertiteln: *Pitfalls in Research on Sex and Gender*); Ruth Bleier, *Science and Gender: A Critique of Biology and its Theories on Women* New York, Pergamon Press, 1984.
- 8 Marcia Millman och Rosabeth Moss Kanter: "Editorial Introduction", i *Another Voice: Feminist Perspectives on Social Life and Social Science* New York, Anchor Books, 1975 vii.
- 9 Denna spänning mellan de två slagen av kritisk teori har påpekats av Helen Longino och Ruth Doell, "Body, Bias and Behavior: A Comparative Analysis of Reasoning in Two Areas of Biological Science", *Signs* 9, nr 2 1983 s 206–27; och av Donna Haraway: "In the Beginning Was The Word: The Genesis of Biological Theory", *Signs* 6 nr 3 1981 s 469–81. Longino och Doell tror att "feminister inte behöver välja mellan att rätta till "dålig vetenskap" eller att förkasta hela den vetenskapliga världen" (208) och att "vi i vårt sökande efter ett botemedel bara kan komma bortom dessa två inriktningar genom att utveckla en mer övergripande förståelse av manliga fördomar inom vetenskapen, såsom avskilda från denna." (207) Longino och Doells analyser är sannernligen till god hjälp för att skapa sådan förståelse, men eftersom de inte tar itu med kritiken av den "vanliga vetenskapen" har jag ett annat förslag till botemedel. Haraway kommer inte med något förslag till lösning av dilemmat.
- 10 Se tex Elizabet Fee: "Nineteenth Century Craniology: The Study of the Female Skull"

- Bulletin of the History of Medicine* 53, nr 3 1979 s 415–33; Susan Griffin: *Woman and Nature: The Roaring inside Her*, New York, Harper & Row, 1978; Diana Long Hall, "Biology, Sex, Hormones and Sexism in the 1920's", *Philosophical Forum* 5 1973–74 s 81–96; Donna Haraway, "Animal Sociology and Natural Economy of the Body Politic, Parts 1, 2," *Signs*, nr 1 1978 s 21–60; Ruth Hubbard, "Have Only men Evolved?" i Hubbard, Henfin och Fried, red, not 7 ovan; L J Jordanova, "Natural Facts: A Historical Perspective on Science and Sexuality" i *Nature, Culture and Gender*, red Carol McCormack och Marilyn Strathern, New York, Harper and Row 1980; Evelyn Fox Keller; *Reflections on Gender and Science* New Haven, Conn. Yale University Press, 1985.
- 11 Jane Flax har försett den feministiska efterföljarvetenskapen med viktiga kunskapsteoretiska formuleringar, "Political Philosophy and the Patriarchal Unconscious: A Psychoanalytic Perspective on Epistemology and Metaphysics", i *Discovering Reality: Feminist Perspectives on Epistemology, Metaphysics, Methodology and Philosophy of Science*, red. Sandra Harding och Merrill B Hintikka, Dordrecht, D Reidel Publishing Co, 1983; Nancy Hartsock, "The Feminist Standpoint; Developing the Ground for a Specifically Feminist Historical Materialism", i Harding och Hintikka, red och kap 10 i *Money, Sex and Power*, Boston, Northeastern University Press, 1983; Hilary Rose, "Hand, Brain and Heart: A Feminist Epistemology for the Natural Sciences", *Signs* 9, nr 1 1983 s 73–90 och "Is a Feminist Science Possible?" föredrag på MIT, Cambridge, Massachusetts, 1984; D. Smith "Women's Perspective as a Radical Critique of Sociology" and "A Sociology for Women" båda i Not 6 ovan.
 - 12 Friedrich Engels, "Socialism: Utopian and Scientific" in *The Marx and Engels Reader*, red R Tucker, New York, W W Norton & Co, 1972; George Lukács, "Reification and The Consciousness of the Proletariat", *History and Class Consciousness*, Cambridge Mass MIT Press, 1986.
 - 13 Hartsock diskuterar speciellt det förvridna i den androcentriska visionen (not 11 ovan). Jag skall senare referera till dualismen mellan män och kvinnor, eftersom det är de flesta ståndpunktsteoretikers sätt att uttrycka saken. Jag tror emellertid att dessa kategorier är otillräckliga även för de ståndpunktsteoretiska begreppen: det är feministerna kontra ickefeminister vi borde diskutera i det här fallet.
 - 14 Jane Flax diskuterar detta postmodernistiska drag i den feministiska teorin i "Gender as a Social Problem: In and for Feminist Theory" (not 2 ovan) och citerar följande personer bland de främsta kritikerna av modernismen: Friedrich Nietzsche, *On the Genealogy of Morals*, New York Vintage, 1969, och *Beyond Good and Evil*, New York, Vintage, 1966; Jacques Derrida *L'écriture et la Différance*, Paris, Editions du Seuil, 1967; Michel Foucault *The Order of Things*, New York, Vintage, 1973 och *The Archeology of Knowledge*, New York, Harper and Row, 1972; Jacques Lacan, *Speech and Language in Psychoanalysis*, Baltimore, John Hopkins University Press, 1968 och *The Four Fundamental Concepts of Psychoanalysis*, New York, W W Norton & Co, 1973; Paul Feyerabend, *Against Method*, New York, Schocken Books, 1975; Richard Rorty, *Philosophy and the Mirror of Nature*, Princeton, N J, Princeton University Press, 1979; Hans-Georg Gadamer, *Philosophical Hermeneutics*, Berkeley, University of California Press, 1976; Ludwig Wittgenstein, *On Certainty*, New York, Harper & Row, 1972 och *Philosophical Investigations*, New York, Macmillan Publishing Co, 1970. Se också Jean-François Lyotard, *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*, övers G Bennington och B Massumi, Minneapolis, University of Minnesota Press, 1984.
 - 15 Varje teoretiker ger emellertid olika tyngd åt den ena eller andra riktningen. Alla är dock uttalat medvetna om den spänning som finns i deras eget arbete mellan de två slagen av kritik mot den moderna västerländska kunskapsteorin. Det är ett annat projekt att förklara hur var och en av dem försöker lösa denna spänning. Se Sandra Harding, *The Science Question in Feminism*, Ithaca N.Y., Cornell University Press 1986, för vidare diskussion av teoretikernas arbete.
 - 16 Flax, "Gender as a Social Problem" (not 2 ovan), s 17.
 - 17 Flax verkar vara omedveten om detta problem. Engels särskiljer utopisk och vetenskaplig socialism (not 12 ovan).
 - 18 Flax (not 11 ovan); Hartsock (båda titlarna i not 11 ovan); Smith (not 6 ovan).
 - 19 Jag skriver "så gott som överallt" för att ge utrymme åt antropologernas anspråk på "jämlika kulturer". Se t ex Eleanor Leacock, *Myths of Male Dominance*, New York, Monthly Review Press, 1981.

- 20 Russell Means, "Fighting Words on the Future of Earth", *Mother Jones* december, 1980); Vernon Dixon, "World Views and Research Methodology" in *African Philosophy, Assumptions and Paradigms for Research on Black Persons*, red L M King, V Dixon, and W W Nobles, Los Angeles, Fanon Center Publication, Charles R Drew Postgraduate Medical School, 1976. (Men se också Paulin Hountondji, *African Philosophy: Myth and Reality*, Bloomington, Indiana University Press, 1983; Joseph Needham; "History and Human Values: A Chinese Perspective for World Science and Technology" i *Ideology off/in the Natural Sciences*, red Hilary Rose och Steven Rose, Boston, Schenkman Publishing Co 1979. Jag har diskuterat den här situationen mer ingående i "The Curious Coincidence of African and Feminine Moralities", i *Women and Moral Theory*, red Diana Meyers and Eva Kittay Totowa, N J: Rowman & Allenheld, 1986 och i kap 7 av Harding (not 15 ovan).
- 21 Michele Cliff, *Claiming an Identity They Taught Me to Despise*, Watertown, Mass; Persephone Press, 1980.
- 22 Iris Young, "Beyond the Unhappy Marriage: A Critique of the Dual Systems Theory" i *Women and Revolution*, red L Sergeant Boston, South End Press, 1981.
- 23 Se Bell Hooks, *Feminist Theory from Margin to Center*, Boston, South End Press, 1983, särskilt kap 4; och Haraway: "A Manifesto for Cyborgs" (not 2 ovan).
- 24 Se särskilt reaktionerna på Sherry Ortner. "Is Female to Male as Nature is to Culture?" (i *Woman, Culture and Society*, red M Z Rosaldo och L Lamphere, Stanford, Calif, Stanford University Press, 1974) i Mac Cormack och Strathern, red (not 10 ovan).
- 25 Se referenser i noterna 7 och 19 ovan.
- 26 Inez Smith Reid, "Science, Politics, and Race" *Signs* 1, nr 1975 s 397-422.
- 27 Janice G Raymond fastslår detta i "Transsexualism: An Issue of Sex-Role Stereotyping" i Tobach och Rosoff, red vol 2 (not 7 ovan).
- 28 Jerome Ravetz, *Scientific Knowledge and Its Social Problems*, New York, Oxford University Press, 1971; Rose and Rose, red (not 20 ovan); Rita Arditti, Pat Brennan, Steve Cafrak, red *Science and Liberation*, Boston, South End Press, 1980.
- 29 Hilary Rose har särskilt påpekat detta i "Hand, Brain and Heart" och i "Is a Feminist Science possible?" (not 11 ovan). Kanske alla nya forskningsrön måste etableras genom hantverksmässigt arbete, som Kuhn menade.
- 30 Edgar Zilsel, "The Sociological Roots of Science", *American Journal of Sociology* 47, nr 4 1942 s 545-60.

Sandra Harding
University of Delaware
College of arts & science
Department of philosophy
Newark, Delaware 19716
USA